

Eminentissimi Ac Reverendissimi Domini, D. Joannis Baptistæ, Cardinalis De Luca, Theatrum Veritatis Et Justitiæ, Sive Decisivi Discursus

Ad Veritatem Editi In Forensibus Controversiis, Canonicis & Civilibus, in quibus in Urbe Advocatus, pro una partium scripsit, vel Consultus respondit ; Cum Indicibus Argumentorum, Causarum ac Rerum luculentissimis. Opus Tam Judicibus, Quam Causarum Patronis, atque omnibus in utroque Foro ...

Pars I. De judiciis & judicialibus. Hoc est de Sententia & re judicata, Executione, Attentatis, Judice, Notario, Advocatis, Procuratoribus, Expensis, & aliis ad materiam judiciorum. Pars II. Relatio Romanæ Curix forensis, ejusque Tribunalium, & Congregationum

**Luca, Giovanni Battista de
Coloniae Agrippinae, 1691**

Disc. XXVI. De instrumentis, & aliis publicis documentis, eorumque fide, circa substantiam; Id est, falsitatis, vel respectivè sinceritatis, & veritatis qualitatem.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-74090](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-74090)

20 tionum, vel in exhibitione computorum, ad effectum eos coercendi cum gravibus pœnis, quando computa minus fideliter dentur, ut in sua materia advertitur, *tit. de Regal. disc. 119.*

21 Alia verò, quæ hanc iuramenti materiam concernunt, an scilicet suppleat duos defectus; Sive quam operationem habeat illud implicitum, quod inest obligationi cameræ, aut an contineri dicatur in illis verbis, quod promissio habeat vim iuramenti, seu actus iurati; Seu an & quomodo transeat ad heredes, & similia; Contractuum, & obligationum, vel crediti, seu alienationum materiam potius concernunt, quam istam iudicalem, ideoque in suis contractuum, & alienationum, vel crediti sedibus cadunt.

De instrumentis, & aliis publicis documentis, eorumque fide, circa substantiam, id est falsitatis, vel respectivè sinceritatis, & veritatis qualitatem.

S V M M A R I U M.

- 1 Instrumentum publicum facit probationem probantem.
- 2 Quod modis instrumentum esse soleat falsum, vel alteratum.
- 3 Quid possit Notarius addere in instrumento, vel prothocollo, quod non sit in matrice.
- 4 An requiratur certioratio partium super vi & operatio clausularum cum distinctione inter substantialia, & accidentalia.
- 5 Quando etiam in accidentalibus debeat fieri certioratio, vel fieri non possit additio.
- 6 Ad quid attendatur, an dicta additio sit dolosa necne.
- 7 De casu falsitatis sine culpa Notarii, nec testium.
- 8 De suppositione personæ contrahentis.
- 9 De alia suppositione personæ testatoris.
- 10 De falsitate commissa à tertio per imitationem manus Notarii.
- 11 De alia falsitate circa assertionem contrahentis, qui asserat se patrem familias, vel maiorem, cum non sit talis.
- 12 De suppositione scripturarum in archivis, vel publicis locis.
- 13 In dubio presumptio adest veritati, & resistit falsitati.
- 14 An, & quando sola suspicio falsitatis habeatur pro falsitate.
- 15 De eodem, & declaratur.
- 16 quando sit vitium intrinsecum, vel extrinsecum.
- 17 De apostillis, vel super additionibus, & an requiratur subscriptio Notarii.
- 18 Quomodo probetur falsitas.
- 19 Quomodo differendum sit doctrinis in hac materia.
- 20 Verisimile, vel inverisimile in hoc nimium attenditur.
- 21 Quando non reperitur matrix, vel prothocollo.
- 22 De diversitate instrumenti à prothocollo, vel matrice, quia instrumentum contineat ea, quæ non sint in matrice.

- 23 An debeat constare, quod clausula adiecta sint de voluntate partium.
- 24 De casu in quo non liceat Notario addere, neque accidantalia.
- 25 De eodem, & quomodo verborum, vel clausularum amplitudini deferri debeat, dantur exempla.
- 26 De eodem circa clausulas opponi solitas in testamentis.
- 27 De discrepantia inter instrumentum, & matricem circa substantialia.
- 28 Quid si super eodem actu Notarius det duo publica instrumenta inter se diversa.
- 29 Quid isto casu sit faciendum, & quomodo deferri debeat matrici.
- 30 Nimia cautela sunt suspecte.
- 31 De opinione quod neutri deferatur, quomodo intelligi debeat.
- 32 De qualitatibus quas debet habere iudex, & quomodo in hoc se gerere debeat.
- 33 De differentia inter forenses, & scholasticos.
- 34 Quod potius instrumento publico, quam copie deferri debeat, sed declaratur.
- 35 De opinione quod inter instrumenta, debeat deferri magis extenso, vel magis pingui.
- 36 De eodem, & quando id procedat.
- 37 Quomodo in hoc sit procedendum in iudicando.
- 38 Quid si matrix reperitur cancellata, vel cum aliqua adnotatione præiudiciali, per Notarium viventem.
- 39 Quid notario defuncto.
- 40 De discrepantia inter Notarium, & testes instrumentarios, vel testamentarios.
- 41 De aliis generalitatibus in hac materia.
- 42 Ad quos recurrendum sit.
- 43 De discrepantia inter instrumentum, vel capitula, seu aliam scripturam partium, cui potius deferendum sit, &c.
- 44 Condemnatio, vel inquisitio Notarii de falso tempore, an præiudicet in instrumento.
- 45 An eiusdem Notarii confessio præiudicet.
- 46 De suspitione ob locum, in quo reperta sit matrix.
- 47 Quid si testis neget interfuisse in instrumento.
- 48 De discrepantia inter annum, & indictionem.
- 49 In concursu coniecturarum, & argumentorum remanet firmum instrumentum &c.

DISC. XXVI.

Ista species probationis per instrumentum publicum, magna in iure reputatur, unde propterea, per ora forensium, quotidiana volitat propositio ab antiquioribus tradita, quod instrumentum facit probationem probatam, & rem claram, ac manifestam, *Gregor. decis. 180. Cavaler. decis. 206. Franch. decis. 276.*

Adhuc tamen, posita eius publicitate, sive (ut nostri dicunt) forma probanti, cum omnibus requisitis, quæ de iure, vel de stylo desiderantur, fallacia possibilitas inest, ut instrumentum minus vera contineat, idque pluribus modis sequi solet, ac potest; Primò nempe ex culpa, & machinatione Notarii, & testium, ut contingit in instrumentis verè falsis, quoad substantiam contractus, quia nempe conficiatur à Notario cum testibus instrumentum verum super actu non vero; Secundò cum culpa Notarii, non autem testium, super falsitate non omnimoda, sed in parte, quia nempe in isto actu vero, coram Notario, & testibus, Notarius sive in matrice, sive in prothocollo, vel in publico, veritatem alteret, ac diversimodè actum extendat, circa substantialia, ad quæ eius potestas non extenditur.

Quamvis

Quamvis enim stylus Notariorum sit, adnotans di in scheda breviter, substantiam conventionis vel actus, unde propterea imbrevisatura vulgo dicitur cum facultate, latius, in forma debita, & consueta, extendendi instrumentum in prothocollo; sive illud quod in publica forma extenditur, ut partibus detur; Attamen id intelligitur quoad clausulas, & cautelas accessorias, & consequutivas, quæ de stylo apponi solent pro firmiori validitate, ac majori observantia actus, eo quia Notarius tanquam in arte peritus censetur rogatus à Partibus facere actum debitum ac solitis cautelis & clausulis munitum, ut sit validus ac firmus suamque observantiam vel executionem habeat eo modo meliori quo potest, *Masull. ad Capp. decis. 159. Grass. de except. cap. 10. num. 42. & seqq. Buratt. & add. decis. 507. cum aliis de quibus infra proxime.*

Atque exinde manet magis receptum esse, ut necessaria non sit Partium notitia vel certioratio, super efficacia, vel operatione clausularum, quoties illæ de iure, vel de stylo, sint solite & connaturales, *Buratt. & add. decis. 507. & 932. decis. 24. par. 11. rec. Rovit. pragm. 1. de Notar. Capp. Latr. consult. 160.* Secus autem circa substantialia, quæ ipsius actus alterationem contineant in pactis vel in aliis, quæ non ab ipsius Notarii formulario, sed à Partium voluntate pendent, quoniam tunc falsitatem positivam id redolet, *ibidem proxime.*

Verum etiam in accidentalibus, Quamvis de stylo apponi solitis, falsitas, sive dolosa, sive non dolosa, verificabilis est, quia nempe Partes vel una earum, noluerint adjici aliquam clausulam, vel cautelam, quamvis apponi solitam, ut exemplificari potest, quod in casu, quem non semel praxis me docuit in aliquibus partibus abhorretur obligatio in forma Camera Apostolicæ, vel quia seculares Magistratus eius praxim in ipsorum subditis prohibeant; vel quia ob opinionem, quod secum ferat excommunicationem, nolint partes illi supponere, & tamē Notarius illam adjiciat quandoque etiam sine dolo, sed inadvertenter ex consuetudine, vel stylo, oblitus diversæ voluntatis Partium; Quod etiam quandoque in juramento cadit, quod scilicet nonnullæ persone conscientia timorata, ne se exponant peccato, quod perjurio inest, quoties statuto tempore præcisa observantia non sequatur, jurare renuunt; Et tamen Notarius, ex eadem ratione suæ consuetudinis, in extensione Instrumenti, juramentum adjiciat; Quoniam, licet sine dolo, & machinatione id sequatur, adhuc tamen est falsitas, ad effectus civiles inter Partes, ad quos nil refert, an falsitas dolosa, vel non dolosa sit, cū ista circumstantia, seu distinctio percutiat effectus criminales, vel poenales.

Tertius fallacia modus sequi potest, absque Notarii, & testium culpa, super actu quoad eos, materiam, ac formaliter verò, quamvis quoad substantiam, ille verus non sit, ut (ex gr.) verificari potest in casu relato per aliquos DD in materia testamentaria, quod scilicet testatore in statu salutis ordinante testamentum, illudque reponente in scrinio ad effectum illud consignandi clausum, & sigillatum Notario, & testibus, juxta formam illius testamenti, quod dicitur nuncupativum nuncupatione implicita, eiusdem testatoris famula, subtrahita à scrinio scheda vera, aliam, quæ omninò similis in parte extrinseca erat, supposuit, quam testator in loco à se repositam inventam Notario coram testibus consignavit, unde propterea actus undique verus ac sincerus fuit, tam ex parte testatoris, quam ex illa Notarii, & testium, & tamen revera erat falsus, ex falsitate non culposa, *tit. de testam. disc. 2.*

Idemque sequi solet ratione suppositionis performance, quia nempe, Notario & testibus, etiam sine dolo, sed iuste opinantibus, quod illa esset persona vera, attamen erat supposita; Hinc proinde ad istum effectum, in plerisque locis, ex jure municipali statutum est, atque ubique ex dispositione, vel intentione juris communis, exactè, ac diligenter practicari deberet, ut Notarius, & testes, vel saltem eorum aliqui, bene cognoscant Partes, ne huic suppositioni subjaceant, *disc. 62. & 149. par. 6. rec.* Nihilominus, quandoque adeo bene, ac studiosè, machinatio confici seu præordinari solet, quod Notarius, ac testes iuste decipiuntur; Ut contingit in testamentis, quæ per graviter infirmos cum magna celeritate ordinari solent, quod scilicet, quandoque sequuta jam morte infirmi, per domesticos eaque occultata, in eodem lecto, & cubili supponatur alter falsitatis machinator, talis aspectus, ut in parte similitudinem redoleat, altam partem more graviter infirmorum cooperam retinendo, atque vocem exilè & debilem graviter infirmi fingendo, dicat id quod alii falsitatis machinatores in animo habeant; Unde propterea instrumentum desuper confectum, sit verum, & authenticum, atque ex parte Notarii, ac testium sincerum, & tamen contineat falsitatem, cum similibus.

Quartus est falsitatis modus, tam circa substantiam actus, quam circa ipsammet materiam, seu scripturam, sine dolo, vel culpa Notarii, & testium, ut contingit in illis instrumentis, quæ imitando Notarii characterem, ac sigillum, vel signum, per alium falso confingantur.

Et quinto demum, illa falsitas verificari solet, quæ committatur per unum contrahentem, circa suæ personæ qualitatem, quia nempe cum sit filius familias, se præsupponat sui juris; Vel cum sit minor, se supponat maiorem, *tit. de alienat. & contrah. disc. 29. & in supplem.* Aut se supponat socium vel mandatarium, cum non sit, cum similibus; Verum iste casus verè & propriè non percutit materiam falsitatis instrumenti, vel scripturæ, sed potius actus inefficaciam.

Datur quoque in aliis documentis, quæ publica dici possunt, atque regulariter fide digna sunt, species falsitatis, quæ ex suppositione resultat, quia nempe, (ut frequens praxis docet in stultis ac vanis antiquæ nobilitatis minus vere indagatoribus) supponantur in antiquis, probatisq; archiviis, bene imitata, & conficta privilegia, vel alia documenta; Sive etiam bene imitato characterè, ac signo antiqui Notarii jam defuncti, scripturam alicuius instrumenti vitiosè antiquatam in eius prothocollo, vel inter eius matrices imbrevisaturas reponant, cum similibus machinationibus, quæ per humanam malitiam excogitari solent, absque eo, quod lex id impedit, seu occurrere valeat.

In his autem aliqua juris regula desuper statui non potest, cum totum sit facti & probationis; Juris autem regula generalis, percutit solum præsumptionem veritatis, ac sinceritatis actus, cum exclusione falsitatis, quæ in dubio præsumenda non est, sed probanda, *Farinac. quest. 153. ex num. 192. Cavalier. dec. 205. Capic. Latr. consult. 4.* Quando verò probatio sufficiens ad sit, necnè, pariter certa regula statui non potest, cum totum pendeat à probationibus veris vel adminiculativis, quæ in facto consistit.

Quando autem probatio sufficiens non habeatur, sed solum suspicio accedat, tunc disputari solet, an sola suspicio falsitatis pro falsitate habenda sit; Atque generalis distinctio traditur, inter judicia criminalia, & civilia, ut in prima specie, suspiciones

non sufficiant, sed concludentes probationes requirantur proportionabiliter & respectivè, juxta diversos effectus per Criminalitas consideratos, inquisitionis scilicet, ac tormentorum, vel condemnationis; In altera verò specie, sufficiant suspiciones, illæquæ pro veritate habeantur, atque ita plerique indefinitè cum ista generalitate procedunt, quando de causis civilibus agatur, ut scilicet suspicio falsitatis habeatur pro falsitate. *Capyc. Latr. dicta consult. 4. Buratt. & add. dec. 605. dec. 6. p. 13. rec. Cavaler. dec. 205. Royas dec. 474. tit. de testam. pluries Cels. dec. 280.*

Verum id manifestum continet æquivocum, quoniam ista propositio recte procedit in illa suspicione, quæ oriatur ex vitio visibili, puta abrasionis, vel cancellationis, aut alterationis verborum, vel characterum, cum similibus; Secus autem ubi vitium non sit visibile circa ipsam scripturam materiam, quæ perfecta & nitida sit, sed vitium falsitatis tanquam latens ac invisibile, circa ipsum actum formalem potius, quam materiam extrinsecus deducatur; Tunc etenim res est in oppositum, quod scilicet præsumptio sit pro veritate, in exclusionem falsitatis, cuius exceptio proinde, quoties non omnino clara sit, sed dubia, & altioris indaginis, non impedit instrumenti executionem, vel operationem, *add. ad Buratt. dicta dec. 611. Royas dec. 436. Zach. de obl. cam. q. 17. ex n. 61.*

Dicitur autem vitium intrinsecum, in cuius casu suspicio pro veritate habeatur, quando abrasio, vel alteratio, seu superadditio (quam apostillam vulgo dicimus) expressam non habeat Notarii probationem; Ea enim concurrente, nullum dicitur adesse vitium, quoniam apostilla, vel accommodationes factæ & approbatæ ab eodem Notario, habeantur ac si essent in corpore scripturæ, istaq; integra & nitida esset, cum totum pendeat ab eiusdem Notarii fide, *Buratt. & add. dec. 456. dec. 340. p. 12. rec. & sepim.*

Et quamvis plerique teneant, quod in singulis apostillis, vel accommodationibus, ad excludendam hanc suspensionem, sive ad earum fidem, necessaria non sit approbatio subscripti Notarii, à quo apposita præsumantur, donec falsitas vel illicita suspensio probetur; Attamen id pariter æquivocum continet, confundendo instrumentum publicum, cum matrice, seu originali imbreviatura, Ac etiam juxta locorum, ac Notariorum stylium, cum prothocollo, quod matricis, quoque speciem habet; In his etenim scripturis, quibus matricem terminus congruit, dictum assumptum procedit, quoniam etiam ipsum corpus subscriptionem non exigit, neque habere solet, quamvis pro locorum vel Notariorum stylo, potius commendando, vel damnando, adhiberi solet, ideoque accessorium sortitur naturam principalis; Secus autem ubi agatur de illa scriptura, quæ in publica forma Partibus traditur ut in iudicio, vel extra, tanquam instrumentum publicam fidem faciat, *dict. dec. 340. p. 12. rec. dec. 185. par. 10. rec. cum aliis proximè supra.*

Quando verò falsitatis, vel alterationis sufficiens probatio adesse dicatur; Certa non habetur in iurè statuta regula generalis cuiusque casui applicabilis, cum tanquam punctus facti potius, quam iuris, pendeat à singulorum casuum particularibus circumstantiis, ex quibus, pro regionum moribus, ac etiam pro magis, vel minus probata fide Notarii, atque personarum interesse habentium, bona vel mala fama, seu qualitate, aliisque considerationibus pendet, ut in uno casu minores probationes vel suspensiones, & adminicula sufficiant; In altero autem,

Card. de Luca de iudiciis & judicialibus.

eadem, ac majora insufficientia sint, quia sic unius, vel alterius castus qualitas exigit; Ideoque erroneum est cum generalitatibus procedere, sive decisiones, aliaque doctrinas, unum casum percipientes, cuiusque alteri applicare, ut modernorum Pragmaticorum consueti ineptia facere solet.

Expedit siquidem, atque commendabile est, scire, ac inspicere decisiones, quæ in similibus casibus prodierint, ad effectum ita recipiendi lumen seu normam, pro arbitrii regulatione, congruæ applicatione; Verum stultitiæ species est, cum earum sola litera procedere, Major verò stultitia est, quando id sequatur in Consiliis, quæ ad unius Partium oportunitatem, conductio more prodierint, ut alibi non semel, (sed semper oportune) advertitur.

Potissimè verò ad inspectendum ad verisimilitudinem, vel inverisimilitudinem resultantem à rei brevitate, atque ab interesse, vel utilitate exinde obveniente auctori seu machinatori præsuppositæ falsitatis, quæ absque notabili utilitate, ac interesse, præsumenda non est, cum id improbable sit, *Capic. Latr. consult. 4. Buratt. & add. dec. 624. tit. de testam. disc. 2. 5. & 39.*

Præterea frequenter solet, ut instrumenti falsitas, vel alteratio, quæ eius fidem incontinenti adimat, convincatur ex eiusdem Notarii actibus affirmativis vel negativis; Assertivis scilicet, eo quod instrumentum diversum esset à matrice, vel à prothocollo, atque majora, vel respectivè minor a contineret; Et negativis, quia in eiusdem Notarii prothocollo vel scheda non reperitur matrix vel originale.

Adhuc tamen ista non concludunt, sed bene suspensionem inducunt, nimiumque in consideratione habenda sunt, quando altæ probationes vel præsumptiones seu adminicula concurrant, cum illæ ex huiusmodi circumstantiis magnum recipiant momentum, sed solum & de per se non sufficiant, præsertim circa factum negativum, quod matrix vel originale inter alias Notarii scripturas, non reperitur; Non per hoc enim quod non reperitur matrix, id præjudicat publico instrumento, quoties istud in reliquis suam habeat formam probantem, cum quandoque originales matrices seu originales imbreviaturæ amitti, seu parvi pendere soleant, præsertim defuncto Notario, qui diligenter proprias scripturas custodire solet, illæque remanent penes hæredes, vel alios custodes, seu administratores, qui tantam diligentiam adhibere non solent, unde propterea de facili debitor vel alter interessatus, matricem occupando, seu lacerando, eludere possit jus creditoris, vel alterius Partis, quæ ita quietat cum instrumento publico, quod in authentica & probanti forma penes se retinet, & custodit, *Mantic. dec. 32. Cavaler. dec. 122. dec. 349. p. 10. res. tit. de testam. disc. 65. & 66.*

Quo verò ad alios actus affirmativos, quod scilicet instrumentum diversum sit à prothocollo seu matrice; Distinctio est inter substantialia, & accidentalia; Ubi enim agitur de accidentalibus, sub quorum nomine veniunt clausulæ, & cautelæ, quæ de stylo ipsius Notarii, vel de consilio sapientis, accessorie & famulativè adjici solent, pro majori firmitate ac observantia actus, ita concurrente rigorosis subtilitatibus juris, ob quas actus uno modo difficultates pati possent, ut valeat sua; executionem habeat, eo modo quo valere potest; Et tunc discrepantia non obstat, ex superius insinuata propositione, quod Notarius in extensione prothocolli, vel instrumenti, addere potest huiusmodi clausulas vel cautelas, pro quibus tanquam peritus

in arte à Partibus rogatus præsumitur; Quoties ista præsumptio per contrariam probationem non tollatur ut supra, & quæ adjectio omitti solet in matrice seu originali imbreviatura, in qua solum per Notarium admittantur substantialia, circa quorum alterationem Notarius nullam habet potestatem, *supra num. 4.*

23 Et quamvis non modica quæstio sit inter scribentes, circa huiusmodi clausularum efficaciam, ac operationem, & præsertim in testamentis, quando non constat, quod adjecta sint de voluntate Partium, quæ de eorumdem clausularum, & cautelarum virtute, ac operatione, certiorata fuerint, ubi præsertim agitur de rusticis, ac de mulieribus, aliisque personis idiotis, adeo ut revera dicenda sint clausulae & cautela adjecta de stylo Notarii; Attamen, in praxi, magis communiter recepta videtur opinio, quæ favet earum efficaciam, & operationi, ex dicta ratione, quod ideo adhibentur Notarii, ut conficiat actum eo meliori, magisque cautelato modo, quo fieri potest, ac debet. *tit. de testam. disc. 57. & supra num. 4.*

24 Verum id dupliciter temperandum videtur, Primo nempe ubi pro stylo gravium negotiorum, & præsertim in magnis Civitatibus, præparentur instrumentorum minuta, quæ à pluribus utriusque Partis sapientibus consultantur, ac revidentur, cum consuetudine discrepantia inter eos, super aliquarum clausularum, vel cautelarum adjectione, vel deletionem; Unde propterea, eis concordantibus de minuta, super ista ita accommodata, & concordata, rogetur Notarius pro confectioe instrumenti; Tunc etenim sibi concedenda non est ista facultas adjiçendi clausulas, & cautelas, quinimò, ut dici solet, neque syllabam, quamvis pro eius stylo, vel formulario essent adjiçi solite, quoniam est se ingerere in substantialibus, ac superiis, quæ partes noluerunt; Nisi Partium, earumque Sapientum opera adhibita fuerit, super solis substantialibus, atque in reliquis se remiserint Notario, ut extendat instrumentum in forma, cum clausulis, & cautelis solitis, ut frequenter, uno vel altero modo ego præticavi, ideoque totum pendet ex circumstantiis facti.

25 Et secundo, ut huiusmodi clausularum, & cautelarum operatio, discretè admittenda sit, non quidem cum solis generalitatibus traditis per DD. illasque cuicumque casui, absque alio ratiocinio, vel distinctione, ad solam litteram, pro consuetudine ineptia, applicando, Sed discretè & pro qualitate personarum ac negotiorum, aliarumque circumstantiarum, spectato principaliter sine, vel ratione, ob quam lex, vel DD. huiusmodi clausulas, & cautelas adinvenerunt, ut scilicet ita suppleatur id, quod Partes, vel disponentes verisimiliter voluerint, pro majori firmitate actus, unde propterea eadem clausula vel cautela, pro earum propria natura, dici mereantur famulativa, & accessoria, non autem, ut cessare debeant effectum potius diversum, vel contrarium, circa substantiam, inducendo id, quod Partes noluerint; Ut puta (exemplificando demonstrative, non autem taxative, ut ita à simili ad alia inferri possit,) Habemus in transactionibus, quæ de earum natura restringuntur solè ad ea, quæ fuerunt in lite, pro quorum compositione inita censentur, ideoque alia extra litem non complectuntur.

Limitari autem solet ista regula, quando amplitudo verborum, & clausularum aliter suadeat; cum aliquando litigantes, occasione concordie initæ super aliqua lite, ad radicem tollendam omnem aliam discordiarum occasionem, cum amplitudine

verborum, & clausularum, generales, ac amplas remissiones jurium, & prætensionum hinc inde sibi facere solent; Id autem non dicitur continere transactionem, sed potius actum diversum pacti de non petendo, vel donationis, cui transactio super lite causam vel occasionem dederit, *sub tit. de feud. disc. 47. & tit. de alienat. & contract. disc. 50.*

Cum itaque super isto actu, quem verè Partes ita facere voluerunt, de consilio Sapientum, & cum maturo studio benè cautelatum minutam ordinaverint, eamque tradiderint Notario, qui fideliter absque alteratione instrumentum confecerit; Adhuc tamen, frequens praxis docet, quod idem Notarius rogatus alia occasione à personis idiotis super aliqua transactione, quæ inter eas, absque huiusmodi præordinationibus conclusa sit, opinando facerem valde bonam, mutatis nominibus, utitur illa minuta pro formulario, de verbo ad verbum adjiçiendo eandem amplitudinem verborum, & clausularum, ex quibus resultat remissio aliorum jurium ac prætensionum, extra litem, quod nunquam à Partibus voluit, neque cogitatum fuit, & tamen ineptimè Pragmatici Judices, in harendo solè formalitati verborum, ac etiam capiendo ad litteram, pro quocumque casu, Decisiones, vel Responsa, quæ prodierint in alio casu, in quo præordinatè, ut supra, id volutum fuerit, deducunt ad praxim dictam remissionem, nunquam volitam, Idemque in ipsa danda est substantia verisimilis voluntatis, an scilicet tales concurrant circumstantie conjunctionis sanguinis vel benevolentie, sive etiam honesti, ac laudabilis finis eradiciendi occasiones novarum litium, & discordiarum, adeo ut ista remissio, vel condonatio, verisimiliter volita fuerit, non autem ut ita servandum sit literæ verborum, & clausularum, præter verisimilem voluntatem partium.

Idemque dicendum est, vel contingit, circa clausulas, quæ apponi solent, in testamentis, ut præsertim sunt clausula codicillaris, & altera *omni modo meliori*, quibus DD. tribuunt adeo magnas operationes circa ea, quæ nunquam à Partibus somniata fuerint, imò etiam de directo in contrarium, quoniam investiganda est substantia verisimilis voluntatis disponentis, & an reverà illa clausula, ex præsumptione juris adjectæ præsumantur de voluntate disponentis, vel famulativè pro dispositionis validitate, eiusque majori firmitate & observantia adjectæ sint, nec nè, *eod. disc. 57. de testam. & supra num. 4.*

27 Ubi verò discrepantia, inter matricem, & instrumentum, sit circa substantialia, qualia dicuntur ea, quæ respiciunt substantiam actus seu voluntatis Partium; Et tunc matrici potius deferendum est, ideoque instrumentum in illa parte alterativa substantiæ, falsum dici mereatur; Et consequenter, habentibus instrumentum magis expedit, quod matrici non reperitur, quam quod reperitur.

28 Si verò ab eodem Notario, duos vel plura edantur instrumenta publica, super eodem actu inter se diversificantia, tunc quæstio cadit, cui potius deferendum sit, atque in hoc variæ habentur opiniones; Aliqui enim putant, ut neutri ratione incertitudinis, deferri debeat, quasi quod ita Notarius, falsum, vel fide indignum se reddat; Alii, ut deferri debeat illi instrumento, quod sit pinguis, vel magis bene extensum, & cautelatum; Alii verò tenent, ut deferri debeat primo, cui per secundum, Notarius præjudicare non possit; Et alii distinguunt, ut inspiciendum sit, an ambo habeant formam publici instrumenti, vel potius unum sit instrumentum formi-

ter editum in forma publica, alterum verò sit simplex sumptum vel copia, aut fides, ut tunc instrumento deferendum sit; Et alii, ut recurri debeat ad matricem seu prothocollum, ad effectum inspiciendi quale magis cum matrice concordet, *de his habetur tit. de testam. disc. 65. & disc. 23. de fideicommiss.*

Omnes istæ opinioniones (pro meo iudicio,) discretivè, in suis respectivè casibus, attendendæ videntur, eas unitim considerando, ut pro singulorum casuum qualitate, & circumstantiis, Iudex eius prudens beneque regulatum arbitrium interponat, ideoque erroneus est illa considerare singulariter, atque in abstracto, attendendo doctriñas ad literam, quod si in eis amplectatur una opinio, ea cuicumque casui applicari debeat, in hoc tamen consistunt quotidiani errores, & æquivoca.

Recurrendum itaque isto casu erit, ad matricem seu prothocollum, quod diligenter inquirendum erit, ad effectum videndi, an matrix, seu prothocollum, sit bene tantum eo modo, quo alia instrumenta de quibus nulla vigeat suspicio, dum de illo malo Notario, qui duo diversa super eodem actu edat instrumenta, rationabilis suspicio quoque haberi possit, ac debeat, quod scilicet, quemadmodum in una parte se malè gessit, ita se gesserit in altera, alterando quoque matricem vel prothocollum, ut magis concordet cum uno ex duobus instrumentis, adeo ut, quando in ipsa matrice, dicta suspicio aliquo modo cadat, tunc major concordantia potius suspensionem præbeat ac fidem adimat, eo modo quo habetur infra in testibus nimium bene deponentibus, quoniam nimia cautela, reputari solet unum ex argumentis vel suspicionibus falsitatis; Et sic illa opinio, quæ tenet partes instrumenti magis concordantis cum matrice, est quidem probabilis, bonaque habet rationes, sed intelligenda venit, dummodo matrix omninò sincera sit.

Quo verò ad alteram opinionem, ut neutri deferri debeat; Pariter ea discretè practicanda est, juxta facti qualitatem & circumstantias, indagando in primis bonam vel respectivè malam fidem eius, qui pro se habeat primum, seu antierius instrumentum, & an istud, aliqua probabilis suspicione laboret, necnè; Atque ad idem confert, an Notarius sit solitus delinquere, sive alias de falso punitus vel inquisitus fuerit, vel quod ipse principalis, qui habet pro se primum instrumentum, bonam vel malam famam habeat, cum similibus ponderationibus, in quibus, potius circumstantiæ facti, quam conclusiones juris, vel doctrinæ inquirendæ sunt.

Hinc proinde, pro istis, aliisque similibus effectibus, desideratur Iudex, qui sit magis sapiens, quam sciens, sive magis iudiciosus, & expertus, quam ingeniosus & literatus, in abstracto immorari solitus, atque tempus terere in legum antinomias, vel subtilibus intellectibus, & inductionibus, aut in litera, seu meliori editione legum, inquirendo pandectas Florentinas potius quam vulgatas, sive recurrendo ad Græcas; Aut sequendo illas subtiles, ac eruditas ponderationes, quas scolastici scriptores pro ingenii acumine fecerunt, cum similibus frigiditatibus, quæ congruæ quidem sunt scholasticis, sed incongruæ forensibus, qui principaliter incumbere debent, potius facti, quam juri.

Prout etiam, circa alteram opinionem distinguentem, inter simplex sumptum, vel copiam, & instrumentum publicum, Probabilis est quidem opinio, ut instrumento potius deferri debeat, quoniam sumpta, seu copias, vel fides inconsideratè seu non ita accuratè dari solent; Adhuc tamen magna su-

Card. de Luca de iudiciis & judicialibus.

spicio exinde resultat, quæ de instrumenti fide minuit, ideoque aliquo adminiculorum fomento indiget.

Item altera opinio quod deferri debeat pinguiori, seu magis extenso, & cancelato, probabilis quidem est, quando ista circumstantia versetur circa accidentalia, nempe circa clausulas, & cautelas, quæ de stylo apponi solent, & quas, ut supra, ratione officii Notarius adijcere potest, adeo ut nulla addit alteratio, circa substantialia, quoniam rectè dari potest, quod Notarius primo loco dederit instrumentum magis siccum, eo modo quo in matrice, sive in originali imbrevisatura (ut supra) concipi solet; Postmodum verò melius advertendo, illud conficiat magis extensum, ac munitum solitis clausulis, & cautelis, nulla tamen accedente alteratione substantialiæ.

Istaque ponderatio, quod ex duobus unum sit pinguius, seu melius extensum, magis cadere solet in ipsa matrice, præsertim post mortem Notarii, quod scilicet, in eius scripturis, seu quinternis, vel fasciculis, super eodem actu, duæ reperiantur scripturæ eiusdem tenoris, cum aliqua tamen differentia, seu alteratione, adeo ut incertum sit, quanam sit matrix originalis authentica, super qua conceptus fuerit rogatus, quodque altera esset potius minuta, seu preparatio; Atque tunc recurri solet ad istud argumentum, quanam scilicet sit melius extensa, sive etiam quæ magis nitida, alia verò magis expurcata, vel castata, cum frequenter soleant prius fieri minuta, seu scripturæ preparatorie, transmitti solitæ per manus sapientium Partium, deindeque efformari scriptura nitida, & preparata, *dicto disc. 65. de testam. & disc. 23. de fideic.*

Hæc autem omnia, quasdam continent regulas generales, ad illuminandum Iudicis intellectum, & pro quadam norma, non autem ut præcisè ac generaliter, sive ad literam, cuicumque casui applicari debeant, cum revera sint quæstiones potius facti, quam juris, certam ac uniformem non recipientes regulam, sed pro singulorum casuum qualitate, & circumstantiis decidendæ.

Si verò, inter matricem, & instrumentum, non adsit discrepantia, sed matrix reperitur cancellata, sive quod in ea Notarius adjecerit, quod de consensu Partium castata sit, tunc, nisi super hoc actu adsit novus formalis rogatus, cum testibus, & cù clausula actum, aliisque solemnitatibus, quæ in novo instrumento necessariæ sunt, in consideratione id habendum non est, ex regula, quod Notario creditur solum in iis, quæ scribit in ipso actu rogatus, ac stipulationis, cum testibus, aliisque solemnitatibus, non autem in iis, quæ dicit, vel adnotat ex inter vallo solus, & loquendo ex se, cum tunc consideretur tanquam merè privatus, *Gregor. & add. decis. 177. add. ad Buratt. decis. 95. Galeot. lib. 2. contr. 66.*

Major difficultas cadit, quando in ipsius Notarii rogati scheda, vel prothocollo, reperitur matrix alicuius instrumenti interlineata, seu cancellata, vel habens dictam marginalem adnotationem, cum assertionem cessionis, vel recessu de consensu, absque eo quod idem Notarius publicum dederit, sed eo defuncto prætendatur per unam partium reassumptio, quæ per Notarium successorem, vel alium faciendæ sit; Atque in hoc certa regula statui posse non videtur, cum pendeat ex singulorum casuum circumstantiis, nimium attentè ponderandis, cum saltem id redoleat magnum argumentum, vel suspensionem, unde propterea non ita de facili intransant ea, quæ advertuntur supra in casu, in quo idem Notarius vivens publicum instrumentum

Partibus tradidisset, cum valde notabilis differentia dignosci videatur inter unum casum & alterum, ideoque ad alia extrinseca adminicula recurrendum videtur, ex quibus constet, quod matrix sit vera, atque ab initio nitida; interlineationes autem vel cancellationes, seu adnotationes factæ fuerint ex intervallo, dum alias nimium de facili fraudes committi possent per debitores, aliosque ad alicuius contractus observantiam obligatos, *dicto disc. 65. de testam. & disc. 23. de fidei.*

Discrepancia quoque sequi solet, inter Notarium & aliquos testes instrumentarios (ut in his præsertim frequentior praxis docet,) unde propterea, 40 quæstiones cadunt, cui, vel quibus potius deferri debeat; Et quamvis regula assistat Notario, cum repositum esse non debeat in aliquorum testium facultate, publicum Notarium, cuius fides à lege probata est, de falso convincere, atque publicum instrumentum infringere; Adhuc tamen ista regula, à limitatione immunis non est, pro facti qualitate & circumstantiis, attento numero, & qualitate testium, & è converso attenta qualitate Notarii, ac majori, vel minori eius fama vel existimatione, nec non, & potissimè attentis iis, super quibus testes diversimodè, deponunt, an sc. dispositivè ac univoce convincant contrarium de directo eius quod in instrumento contineatur, vel potius loquantur de iis, quæ ipsi non audierint, quia non adverterint, seu non bene perceperint; Potissimum verò, ac super omnia recurrendo ad alia extrinseca facti adminicula, ex quibus inspicendum est, cui major assistat verisimilitudo, pro facti qualitate.

Hinc sequitur quod ista non est materia, quæ de facili certam admittat regulam uniformem, cuiuscumque casui applicabilem, sed quod totum pendeat à singulorum casuum circumstantiis; Idque 41 generaliter in ista materia cessantis fidei instrumentorum dicendum est, circa alias species probationis falsitatis, & circa eius præsumptiones, vel argumenta, quoniam cum totum pendeat à singulorum casuum qualitate, impossibile est certam regulam desuper statuere; Ideoque in casus contingentia, recurrendum est ad tractantes materiam ex professo, 42 Sive ad decisiones, vel Responsa, super consimilibus casibus; Non quod eis in litera cum incepto pragmatico ab usu absque alio discursu procedendum sit, sed ad illuminandum intellectum, pro bene regulando arbitrio, cuius interpositio, ut supra dictum est, principaliter pendet à iudiciosa combinatione circumstantiarum, ex quibus eadem individua argumenta, quæ in uno casu efficacia reputata fuerint in altero inefficacia sint, & è converso; Siquidem non ita pariformiter procedendum est cum persona qualificata, ratione nobilitatis, vel probatæ bonitatis, cum altera vili vel diffamata; Sive non eodem modo in re magni momenti, cum altera modicæ utilitatis, cum aliis similibus ponderationibus, quæ falsitatis, vel machinationis suspicionem includant, vel excludant; Ac propterea perpetuò damnandus est usus, in definitè procedendi cum solis generalitatibus, vel cum sola litera decisionum, & doctrinarum, ut frequenter procedi, cum magna nausea, praxis docet.

Frequenter quoque disputare contigit de alia specie diversitatis, non quidem inter duo instrumenta edita super eodem actu, minusque inter instrumentum, & matricem, vel inter Notarium, & testes, sed inter instrumentum à Notario celebratum, & capitula, vel alias privatas scripturas, quæ inter Partes super conventionem inita sint, super quibus

deinde, ad majorem firmitatem ac tutiorem probationem vel observantiam, publicum instrumentum fieri, eadem partes convenerint; Hæc autem diversitas non ita influit in falsitatem, ut influunt alia species diversitatis, de quibus supra sed potius percutit majorem fidem, cum diversitas citra falsitatem rectè sequi possit ac soleat, vel ex innovativa partium voluntate, vel ex majori declaratione, sive quia Notarius vel sapientes, & consultores id quod cum majori simplicitate ac rudiori stylo Partes, in capitulis, vel in apoca seu albarano, convenerant, ipsi adhibendo abulsum extendendi instrumenta latino sermone, elegantia gratia, seu famulando formulario, aut ad sapientiam ostentandam, ut ita ab idiotis magna captem præmia, taliter concipiant instrumentum, ut diversum habeat sensum.

In hoc autem pro magis communi, magisque recepta opinione, præsertim in Curia, regula assistit capitulis, vel aliis privatis scripturis; Ex ea nimium congrua ratione desuper assignari solita, quod capitula continent verba Partium, instrumentum verò continet verba Notarii, *tit. de fideicom. disc. 179. & tit. de emphyteuf. disc. 14.*

Limitationes tamen, vel modificationes ista regula recipit ex facti circumstantiis probantibus vel arguentibus, ut diversitas ex ipsarum Partium voluntate proveniat, vel innovando contentionem in aliquibus circumstantiis, cuius argumentum desumi solet, quando aliquod temporis notabile intervallum, inter unum & alium actum intercedit, vel gratia majoris declarationis, se majoris cautelæ, & firmitatis; Et in summa est quæstio potius facti, quàm juris, in qua juris regula prodest ad inducendam præsumptionem, quæ fundat intentionem eius, cui ipsa assistit, ut transfundat in alteram partem onus probandi limitationem juxta generalem naturam regulæ, & limitationis, atque ad hunc effectum profunt generalitates, vel doctrinæ in similibus quæstionibus prodita.

Inquisitio autem, vel condemnatio Notarii de falso non præjudicat instrumento prius rogato, ut 44 etiam postea in publicam formam reassumit valeat, quoniam subsequens eius delictum non debet Partibus præjudicare; Adhuc tamen suspensionem id causat, ut propterea id cum aliis falsitatis adminiculis conjungendum sit *Mantic. decis. 3. Rovit. pragm. 2. & 3. & Notar. Buratt. & add. decis. 176. & 591.*

Quinimò, etiam si Notarius expresse afferat, quod instrumentum sit falsum, eius assertioni non defertur, nisi alia concurrant adminicula falsitatis, 45 *Surd. decis. 107. & 135. Buratt. & add. dicta decis. 176. ubi alii.* Ideoque semper firmum in tota materia remanet sapius insinuatum assumptum, quod totum pendet ex particularibus facti circumstantiis, ideoque certa regula generalis desuper non cadit, eodem modo quo supra insinuatum est, quando matrix non reperitur in prothocollo, cum similibus, quoniam defectus huiusmodi soli, & de per se non sufficiunt, juncti autem cum aliis in magna consideratione habendi sunt.

Considerabilis verò suspicio videtur ea quod matrix non sit cum aliis in prothocollo, vel in loco 46 congruo Archivi, sed separatim, & in loco insolito, vel incongruo, *Bich. decis. 488.*

Sive quod aliquis testis neget interfuisse, quoniam solus non sufficit, sed magnam præstat suspensionem, vel adminiculum cum aliis conjungendum, *Royas decis. 474.*

Discre-

Discrepantia itē inter annū, & indictionem, suspicionem inducit in concursu aliorum adminiculorum confiderabilem, quamvis ipsius indictionis omiffio non adeo præcisè necessaria fit, quod tamen ex stylo loci decisionem recipit, *Royt. pragu. 2. de Notar. Rot. in Placentina nullitatis professionis 31. Martii 1656. coram Albergato Coccin. decis. 1479. repetit. dec. 430 par. 5. rec. num. 89.*

In dubio autem pro exclusione falsitatis est respondendum, atque in concursu argumentorum eis, hinc inde conuassatis, firma remanet veritas instrumenti: *decis. 279. num. 43. & seq. par. 9. rec.*

De eadem materia instrumentorum super eorum forma probante, vel non probante.

S V M M A R I V M.

- 1 Niso discursu agitur solum de forma probante instrumenti.
- 2 Distinguntur inspectiones.
- 3 Notarius debet probari ab eo, qui pretendit, quod instrumentum sit publicum.
- 4 Antiquitas temporis, an & quid in hoc operetur.
- 5 Probatio Notariatus quando non sufficiat, nisi alie accedant qualitates in Urbe.
- 6 Quid in statu Ecclesiastico extra Urbem.
- 7 Et de Notariis creatis auctoritate aliorum Principū conscientibus instrumenta in Urbe, vel Statu Ecclesiastico.
- 8 De instrumentis rogatis extra dictum Statum, quæ deducantur in Curia per Notarios Apostolicos.
- 9 Quid de rogatis per Notarios creatos per Principem vel Dominum illius loci.
- 10 An Notarii creati auctoritate Principis secularis possint conficere instrumenta, & acta in causis, & rebus ecclesiasticis, & spiritualibus, vel beneficiatibus.
- 11 Quid dicendum sit in aliis Principatibus, & ditionibus.
- 12 In Regno Neapolitano non deferretur instrumentis rogatis per Notarios Apostolicos.
- 13 Declaratur in quibus rebus, & causis eis deferatur.
- 14 An & quando deferatur instrumentis eorum, qui verè non sint Notarii.
- 15 Quid in Urbe, quare in ea non intret ista questio, & an & quando intret regula l. barbarius.
- 16 Cūnam incumbat onus probandi affirmativam, vel negativam Notariatus.
- 17 De forma vel solemnitate originalis matricis, & quando ista dicenda sit talis, necne.
- 18 De mense, anno, & aliis, an requirantur in matrice.
- 19 Quod non sit immorandum in sola formalitate verborum.
- 20 De circumstantiis quæ debent attendi, ad inspiciendum an sit matrix originalis.
- 21 De prothocollo eiusque diversis speciebus, & de prothocollo ordinato.
- 22 De alio prothocollo constato ex matricibus originalibus.
- 23 De differentiis inter unam speciem, & alteram prothocolli.
- 24 Quæ solemnitates debeant esse in matrice, & quæ in publico.
Card. de Luca de iudiciis & judicialibus.

- 25 Annus, & dies debent poni per extensum, non autem per abacum.
- 26 De testibus, & de iudice ad contractus in instrumentis Regni Neapolitani.
- 27 An in matrice requiratur subscriptio Notarii.
- 28 Quod commendabile sit subscribere.
- 29 Quod testes & clausula unius instrumenti possint deferri pro alio.
- 30 De requisitis instrumenti publici ultra ea quæ sint in matrice.
- 31 An signum & subscriptio Notarii requirantur copulative.
- 32 De requisitis instrumenti publici in forma probante in Regno Neapolitano.
- 33 Quando etiam ibi dicta requisita non adhibeantur.
- 34 De copia an probet, & quando ei deferatur.
- 35 An forma legum laicalium debeat servari in instrumentis, quæ serviunt pro foro Ecclesiastico.
- 36 Laudatur cautela, ut Notarii creati ab uno Principe, curent etiam creati à Papa, & ab aliis Principibus.
- 37 De materia extractionis, vel reassumptionis instrumenti ab originali Notarii mortui.

DISC. XXVII.

EA quæ in precedenti discursu habentur, percutiunt casum, in quo instrumentum habeat in reliquis formam probantem, adeo ut nulla cadat questio, super eius veritate, & authentica forma de facto, sed solum super veritate de iure, ob vitium scilicet falsitatis, vel alterationis, de quo oppositor, vel impugnator objiciat; In præsentem autem, agitur de ipsa forma probante, vel authentica, quam altera Pars neget, ita impugnando substantiam instrumenti, eiusque veritatem de facto, quod scilicet scriptura censeatur informis, ideoque ad sufficientem probationem non apta.

Id autem pro clariori resolutione, in plures distinguendum est inspectiones; Primò nempe ubi proveniat ex defectu legitimi notariatus eius, qui instrumentum confecit; Secundò ob non interuentum requisitorum, quæ in instrumento publico ab initio desiderantur, quia nempe eorum defectus sit etiam in matrice; Et tertio circa requisita necessaria super ipsius publici instrumenti extractione, vel reassumptione, ab originali, ut debitam formam probantem habeat.

Quatenus itaque pertinet ad primam inspectionem, super notariatu; Regula est, quod ille probari debet, per eum qui in instrumento se fundat, atque ex eo suam deducit actionem, vel exceptionem cum non omnis scriptura, quæ instrumenti publici faciem, vel formam habet, sit instrumentum, sed solum illud, quod per publicum Notarium confectum sit, ob publicam fidem, vel auctoritatem, quæ ei tribuit Princeps vel alter, qui ex principis auctoritate notariatum contulit; ideoque ista qualitas est fundamentum intentionis *Mench. lib. 2. præsumpt. 81. Buratt. dec. 492. Bich. decis. 223.*

Ab isto autem onere eximit solum antiquitas temporis, quæ ad hunc effectum illa dicitur, quæ sit centum annorum, vel circa pro iudicis arbitrio, vel facti qualitate, quoties copulative duo verificentur; Primò nempe quod scriptura habeat faciem instrumenti; Et secundò quod accedat observantia, sine qua generaliter solus lapsus temporis, nullam facit operationem, *Gregor. & add. decis. 2. & 38.*